Lunds Universitet
Sociologiska institutionen

Männen i svart

- En studie i fotbolldomarteamets samarbetande och agerande utifrån Erving Goffmans dramaturgiska teorier -

Författare: Ola Möller
Uppsats Soc 344, 41-60 p
Vårterminen 2004
Handledare: Ann-Mari Sellerberg

Abstract

Författare: Ola Möller
Titel: Männen i svart - En studie i fotbolldomarteamets samarbetande och agerande
Uppsats Soc 344, 41-60 p
Handledare: Ann-Mari Sellerberg
Sociologiska instutitionen, Vårterminen 2004

I denna uppsats tolkas fotbollsdomares agerande på spelplanen med hjälp av Goffmans rollteori. Vid analysen används ett antal av Goffmans rollteoretiska begrepp: team, expressivitet, framträdande, teammaskopi, publik, bakre region, främre region, publikens förlåtande inställning, expressiva redskap.
Frågeställningarna är, ”Hur agerar domarna för att bli ett team i Goffmans mening?”, ”Vad underlättar teamsamarbetet?” och ”Hur upprätthåller och uttrycker domarna sina roller vid skilda beslut inför publiken?”.
Utgångspunkterna för uppsatsen är att domare uttrycker sig expressivt i sitt agerande på planen och att detta agerande har betydelse för domarens förmåga att leda matchen och få spelarnas respekt.
Syftet är att studera hur domarna gör för att visa sin objektivitet och sina roller under matcherna och vilka metoder som domarna använder sig av för att göra detta. Betydelsen av domarteamet studeras även för att se vilken roll teamsamarbetet spelar.
Det empiriska materialet utgörs av två domarintervjuer, samt en observation. Vidare använder jag en mängd tryckt material (regelböcker, råd, utbildningsmaterial för domare). Min slutsats är att domarnas framträdande och deras teamsamarbete är en ytterligt sårbar process. Ett teamsamarbete framstår som nyckeln till ett framgångsrikt domarskap.

Nyckelord: *Expressivitet*, *Team, Roll och Fotbollsdomare*

Innehållsförteckning

1. Inledning ... 4
2. Bakgrund ... 4
3. Syfte ... 5
4. Historia ... 6
4.1 Spelet fotboll ... 6
5. Metoddiskussion ... 9
5.1 Forskarrollen ... 9
5.2 Genomgång av metoder ... 10
5.3 Observationen ... 11
5.4 Val av teoretiskt perspektiv ... 13
5.5 Genusperspektiv ... 13
5.6 Goffman och hans teorier ... 14
6. Analys av empirin ... 18
6.1 Domararbete som expressivitet av pondus ... 18
6.2 Domarens expressiva hjälpmedel ... 20
6.2.1 Pipan ... 20
6.2.2 Korten ... 21
6.2.3 Kläderna ... 22
6.3 Domarteamet ... 23
6.3.1 Domarens agerande på plan. ... 26
7. Sammanfattning ... 31
Litteraturförteckning ... 32
Bilaga 1 Begreppsförklaringar ... 33
Bilaga 2 Intervjuguide ... 35

1. Inledning

Som fotbollsdomare så ställs man inför många tuffa beslut. Man ska avgöra allt från om bollen var ute till om en spelare ska varnas. Alla beslut måste dessutom fattas direkt och utan tvekan. Spelare, ledare och publik kräver att besluten ska vara rätt men gärna rätt så att det gynnar just det lag som de själva håller kärt. Alla beslut som domaren tar utsätts omedelbart för en nitisk granskning av samtliga närvarande och om det finns minsta lilla tvivel i domslutets riktighet är alla snabba med att påpeka detta mer eller mindre högljutt för domaren. Kritiken låter inte vänta på sig om spelare, ledare och publik uppfattar ett beslut som fel, vilket det ibland är. Först och främst är det spelarna på plan som direkt kan lägga fram sina klagomål till domaren. Nästa på tur är ledarna och övriga som sitter på lagledarbänken och sist men inte minst kommer publiken att ge sin åsikt. Allt detta måste en domare hantera. Domaren måste fortsätta sitt framträdande och expressivt understryka sin opartiskhet. Aldrig får en domare låta sitt framträdande påverkas av den kritik eller det uppförande som spelare, ledare och publik uppvisar.
Hur en fotbollsdomare upprätthåller sin roll som okränkbar och hur gör domaren för att framstå som den som har fullständig kontroll och självförtroende.
Jag vill angripa detta fenomen med Goffmans teorier. Begrepp som expressivitet, team och rollframställning är nyckelord för Goffman och åtminstone team används flitigt i diskussionen emellan och kring domare i regler och anvisningar[1]. Domaren och hans assisterande domare agerar utifrån givna normer och ramar i en given miljö med en tydlig rollfördelning och där det finns en publik som ständigt granskar domarteamets framträdande.

2. Bakgrund

Anledningen till att jag vill undersöka just fotbollsdomare och deras agerande på plan är framförallt mitt eget brinnande intresse för fotboll. Jag tycker att fotboll är något som gör livet värt att leva. När jag skulle bestämma mig för vad jag skulle studera

[1] Se bl.a ”Spelregler för fotboll”, 2002

sociologiskt inom fotbollen föll valet på domarna ganska självklart. Jag är nämligen själv fotbollsdomare. I år inleder jag min tredje säsong som domare och är mitt i karriären. Att döma fotboll upptar således en stor del av mitt liv. Det är det roligaste jag vet och jag älskar att syssla med det. Mitt starka engagemang är ett problem då jag ska behandla något analytiskt men detta problem jag kommer att diskutera senare.

En domare har direkt makt att påverka matchernas utgång och därför så måste domaren utstråla och agera med lugn och pondus, med okränkbarhet och integritet. Just domarens agerande för att upprätta och befästa sin okränkbarhet finner jag ytterst intressant och därför har jag valt att studera just detta fenomen.

3. Syfte

Mitt syfte med mitt arbete är att utreda och studera domarteamets agerande och de enskilda domarnas agerande i samband med och under match. Fokus för min undersökning är särskilt inriktat på hur de expressivt uttrycker sig och agerar för att upprätthålla sina roller. Min frågeställning kommer att inrikta sig just på att försöka se och identifiera det spel som domarna spelar upp för sin omgivning och försöka se hur domarna gör detta för att nå bästa tänkbara resultat, dvs att genomföra matchen på bästa sätt.

Frågeställningarna lyder således ”Hur agerar domarna för att bli ett team i Goffmans mening?”, ”Vad underlättar teamsamarbetet?” och ”Hur upprätthåller och uttrycker domarna sina roller vid skilda beslut inför publiken?”.

För att undersöka och angripa dessa problem så tänker jag som sagt använda mig av Goffmans dramaturgiska teorier för att studera domarrollen.

4. Historia

På Svenska Fotbollsförbundets hemsida[2] får man en god överblick över svensk fotbolls historia. SvFF firar i år hundraårsjubileum. Men svensk fotboll är ännu äldre än så. Den första matchen som spelades i Sverige med internationella regler spelades 1890. Sedan dess har mycket hänt. 1904 bildades Svenska fotbollsförbundet och 1924 startades den första allsvenskan. Genom åren så har Sverige haft många internationella framgångar. Medaljer har tagits vid OS och VM och svenska klubblag har varit framgångsrika i dom europeiska cuperna med IFK Göteborg och Malmö FF i spetsen.
Sverige har haft och har många stora profiler inom internationell fotboll. Proffsspelare från Gunnar Nordahl till Fredrik Ljungberg och även profiler som Lennart Johansson, UEFA-president och Lars-Christer Olsson, chef för UEFA är alla goda exempel.
Sverige har haft många framgångsrika domare genom åren. Erik Fredriksson, Bo Karlsson, Leif Sundell och Anders Frisk för att nämna några.
I Sverige finns cirka 3300 klubbar med ungefär en miljon medlemmar varav cirka 500 000 är aktiva spelare. Det finns cirka 15 500 domare.

4.1 Spelet fotboll

Jag har val att presentera spelet fotboll närmare här nedan för att personer som inte är bekanta med sporten ska kunna följa med i de resonemang som senare förs i mitt arbete.
Fotboll är en lagsport. Reglerna står nedskrivna i en regelbok som heter ”Spelregler för fotboll”[3]. Spelet går ut på att två 11-mannalag ska försöka göra så många mål som möjligt i motståndarens mål. Det lag som gör flest mål vinner. Varje match leds av tre stycken domare, en huvuddomare och två assisterande[4]. Domare delas in i fem olika kategorier beroende på utbildning och klassificering. Ungdomsdomare och föreningsdomare är de lägst rankade domarna. Dessa har inte genomgått någon

[2] www.svenskfotboll.se
[3] ”Spelregler för fotboll”, 2002
[4] Se ”bilaga 1”

stegutbildning[5]. De domare som jag kommer att behandla är distriktsdomare (steg 1 och 2), förbundsdomare (steg 3 och 4) samt elitdomare (steg 5). Distriktsdomarna dömer alla serier under division 4. Förbundsdomarna dömer division 2,3 och 4. Elitdomarna dömer i Allsvenskan och Superettan. De domare jag intervjuat är båda distriktsdomare, den äldre domaren har tidigare varit förbundsdomare dock. Elitdomare behandlar jag endast via skrivet material.

I seriesammanhang varar en match i 90 minuter[6]. I exempelvis Allsvenskan som består av 14 lag spelar varje lag totalt 26 matcher per år (ett hemma och ett bortamöte mot varje lag). I cupsammanhang där matchen måste avgöras spelas först ordinarie tid. Vid oavgjort resultat efter full tid spelas ytterligare tid för att nå ett avgörande. Därefter slås straffar för att avgöra matchen förutsatt att inget avgörande kommit under extratiden. Här ska också påpekas att det finns olika varianter med direktavgörande mål, så kallat ”Golden Goal” som är ett direktavgörande och så kallat ”Silver Goal” där man spelar klart hela den extra speltiden. Exempel på cuper är Svenska Cupen, UEFA Cupen och Champions League.

Varje lag består av elva spelare och ett antal avbytare som får lov att komma in under matchen. Även här finns olika regler i olika serier om hur många och hur ofta man får byta. Men i internationella sammanhang och i alla högre serier (i Sverige division 3 och högre) så gäller att 3 spelare får bytas per match.

Spelet sker på en gräsplan (ibland även grusplaner dock i regel endast under försäsong även om undantag förekommer i seriesammanhang) som har minimimåtten 90*45 meter och maximimåtten 120*90 meter. I Allsvenskan har planerna mått kring 105*65 meter[7].

Reglerna som finns reglerar allt från tröjfärger på spelarna till lufttryck i bollarna. Jag tänker inte gå in på alla regler och förklara dessa men för den intresserade finns de utförligt förklarade i ”Spelregler för fotboll”.

De regler som är relevanta för mitt arbete är regel 5 och 6 som behandlar ”Domaren” och de ”Assisterande domarna” samt regel 12 som behandlar ”Otillåtet spel och olämpligt uppträdande”. Det finns även några avsnitt längst bak i spelreglerna som behandlar riktlinjer för domarteamet som är av relevans för mitt arbete.

Regel 5 behandlar den så kallade huvuddomaren och inleds med följande:

---

[5] Se ”bilaga 1”
[6] Se ”bilaga 1”
[7] ”Svensk Elitfotboll Guide”, 2004

> Varje match leds av en domare som har full befogenhet att se till att Spelreglerna följs i anslutning till den match han har utsetts att döma.

I regeln så beskrivs varje enskild uppgift som domaren har under en match. I regeln sägs även att:

> Domarens beslut i fakta som rör spelet är slutgiltiga.

Regel 6 behandlar de assisterande domarna. I denna regel sägs att:

> Assisterande domarna hjälper också domaren att kontrollera spelet i enlighet med Spelreglerna.

De assisterande domarna har som huvuduppgift att kontrollera offsideregeln och att kontrollera om bollen är ur spel, dvs om bollen varit över någon av planens begränsningslinjer.

Det som framgår av regel 5 och 6 samt de kommentarer rörande domarna som finns i slutet av ”Spelregler för fotboll” är att domarna ska ha ett samarbete och att de ska fungera som ett team. ”Teamet” kommer jag i uppsatsen att behandlas mycket utförligare med utgångspunkt från Goffman.

Regel 12 behandlar som sagt ”Otillåtet spel och olämpligt uppträdande” och här beskrivs olika förseelser och agerande som inte är tillåtna. Detta är den största och mest tillämpade regeln. Den kontrollerar även varningar och utvisningar som ges till spelare som överträder reglerna på ett allt för grovt sätt. En spelare kan få en varning (gult kort) och härefter fortsätta vara med i spelet. Två varningar renderar dock spelaren en utvisning (rött kort). En spelare kan även visas det röda kortet direkt.

Det är denna regel, tillsammans med regel 11 ”Offside”, som det är mest diskussioner kring. Det är således denna regel som spelare, ledare och publik har åsikter om och som allt som oftast ifrågasätts.

> Det kan till exempel vara vid varningar…det kan va att man inte hittar riktigt rätt nivå på matchen. Man kanske låter det ena laget spela lite burdusare än det andra. Man kanske inte hittar den där spelaren som har upprepade förseelser och då kan det upplevas lite inkonsekvent…det kan också vara assisterande domare…dom kanske tar frisparkar som dom inte skulle tagit eller dom tar inte domslut som dom skulle tagit.[8]

[8] Intervju med äldre domare

5. Metoddiskussion

5.1 Forskarrollen

Det finns ett stort problem när jag ska bege mig ut på fältet för att studera och analysera andra domare och domarskapet i stort eftersom jag själv är fotbollsdomare.

Först och främst föreligger en stor risk för att jag ska bli hemmablind[9]. Den tysta kunskapen som jag besitter kan komma att bli problematisk eftersom den kan leda till att jag drar slutsatser baserade på mina egna förkunskaper som domare och inte som en objektiv forskare. Risken finns hela tiden att jag på grund av mitt engagemang lägger in egna tolkningar och värderingar i mitt empiriska material som inte är objektiva och kritiska.

När det gäller den tysta kunskapen blir det viktigt att jag försöker att artikulera språket. Det är av yttersta vikt att jag utreder ord och begrepp som användas frekvent i det empiriska materialet. Detta just för att jag ska undvika situationer där min egen förkunskap får överhand.

I intervjusituationen kan jag komma att hamna i en situation där intervjupersonen uttrycker sig i domartermer, då är det lätt att jag som forskare glider in i min domarroll och förutsätter att det som sägs av intervjupersonen är något som alla förstår. Min egen domarroll tar så att säga över intervjuarrollen och detta leder då till att intervjun blir en diskussion mellan två domare och inte en intervju utförd av en forskare där forskaren intervjuar en domare[10].

Självklart kan man ställa sig frågan om det överhuvudtaget är lämpligt att jag som domare går in som forskare i mina egna domäner. Kan jag nå in i domarrollen och analysera den på ett tillfredställande sätt? Kan jag hålla mig objektiv till det empiriska materialet eller kommer mina personliga ambitioner att lysa igenom eller rent av ta över? Finns det kanske till och med en risk för att jag skadar mitt eget domarskap?

---

[9] ”Närhet och gränsdragning”, Davies i Sjöberg(red.), 1999

[10] ”Kvalitativ med olika design”, Liedholm i Sjöberg(red.), 1999

Svaren på dessa frågor är givetvis svåra att ge. Jag tror dock att jag som forskare kan se saker som andra forskare inte skulle se just därför att jag är så involverad i domarskapet. Sannolikt finns det situationer och moment i mitt arbete där det varit till min nackdel att jag själv är domare. Jag anser dock att engagemanget, kunskaperna och i mitt fall en önskan att se på domarskapet med nya ögon även ska ses som positiva drivkrafter.

5.2 Genomgång av metoder

I mitt arbete med att samla empiriskt material har jag använt mig av tre olika typer av metod. Jag har använt mig av informantintervjuer[11], av deltagandeobservation[12] och jag har studerat skrivet empiriskt material kring ämnet fotbollsdomare.
I mina intervjuer har jag valt att intervjua två domare från den domarklubb som jag själv är med i, en ung lovande domare och en äldre rutinerad med en lång domarkarriär bakom sig. Med 4 respektive 36 säsonger som domare bakom sig så har de båda trots allt gett relativt samstämmiga svar på mina intervjufrågor.
Jag valde att intervjua båda två i hemmiljö. Skälet till detta är att det är en lättillgänglig miljö där störningsmomenten är få och intervjupersonerna kan känna sig trygga[13].
Mina informanter var mycket lätta att prata med och gav långa och utförliga svar på mina frågor. Båda gav intryck av att vara intresserade och mycket villiga att hjälpa mig. Ambitionen hos informanterna var mycket hög vilket jag tolkar som att de brinner för sin hobby. Jag ser inga problem i att de båda var så engagerade, snarare tvärtom. Genom sina målande beskrivningar och sin öppenhet gav de mig en klar bild av vad de menade och hur de tänkte. Problematiken med deras öppenhet skulle kunna vara att de är överambitiösa och därför inte representativa för domarkåren men utifrån vad jag har läst och sett av andra domare så tycks inte detta vara fallet.
Intervjuerna var cirka 30 minuter långa. Ämnet var stort och informanterna kunde antagligen ha pratat mycket längre men 30 minuter kändes lagom för att upprepningar skulle undvikas.

[11] Holme och Solvang, sid 91, 1991
[12] Holme och Solvang, sid 91, 1991
[13] Holme och Solvang, sid 107, 1991

Jag gjorde även en deltagandeobservation. Denna observation gjorde jag i samband med en träningsmatch där jag själv var en av de assisterande domarna. Jag gjorde en dold observation[14]. Detta för att jag ville att domarteamet skulle agera naturligt och inte överarbeta de expressiva intryck som de sände ut. Jag valde även att göra observationen under en träningsmatch med hänsyn till lagen. Eftersom jag deltog både som observerande forskare och som domare i matchen så togs en del av mitt fokus från matchen till att studera skeendena och detta hade inte varit rätt mot någondera part vid en seriematch.

Den problematik som mitt val av observationsmetod medför är att jag hade ett dubbelt fokus i mitt agerande. Jag skulle både deltaga som domare och som forskare vilket kan ha medfört att jag missat detaljer eftersom jag varit tvungen att koncentrera mig på två saker.

Till sist så har jag studerat skrivet material, regelböcker, olika dokument från SvFF kring regeländringar och tolkningar, dokument från SkFF och slutligen litteratur som berör ämnet.

Problematiken med de dokument som kommer från förbunden är framförallt att dessa representerar en idealbild av hur förbundet vill att det ska gå till ute på fotbollsplanen. Denna bild följs långt ifrån alltid enligt den information som jag har tagit del av genom observationer och intervjuer. Dokumenten är dock mycket bra på att visa hur den perfekte domaren ska agera och om man får tro dessa skulle en domare som agerar helt i enlighet med dokumenten komma väldigt långt i sin domarkarriär. När det gäller övrig litteratur i ämnet har jag framförallt använt mig av en avhandling som heter ”Fotbollen och moralen” (1993) av Per Nilsson. Denna avhandling behandlar moralen inom fotbollen generellt och studerar även fyra allsvenska fotbollsklubbar mer ingående. Jag har även använt mig av en del tidningsartiklar samt samhällsvetenskapliga artiklar i ämnet.

5.3 Observationen

Jag fann observationen som metod för datainsamling inom detta ämne som mycket givande. Jag genomförde min observation före det att jag gjorde mina intervjuer vilket lett till att jag har kunna visualisera för mig själv vad mina informanter har menat. Den

[14] Holme och Solvang, sid 111, 1991

gav mig mycket information om det expressiva framträdandet och om domarteamets agerande. Observationen skedde en blåsig dag uppe i Ängelholm i en träningsmatch som inte var någon fotbollsmässig succé. Matchen innehöll inte mycket nytt för mig eftersom jag har en lång erfarenhet av fotbollsmatcher men den gav mig möjlighet att sätta ord på domarnas agerande. Den gav mig även utrymme för reflektion över domarens agerande.

Huvuddomaren har alltid en genomgång innan match där han går igenom hur matchen ska genomföras och hur teamsamarbetet domarna emellan ska fungera optimalt. Här går domaren igenom varje moment som domarna kommer att företa sig under den tid som matchen varar[15].

Det som jag noterade speciellt var hur viktigt huvuddomarens kroppsspråk var för att vinna förtroende hos spelarna. Jag kunde verkligen se hur spelarna först tittade på domarens hållning och domarens ansiktsuttryck för att ta beslut om huruvida de skulle diskutera eller inte: När domaren såg bestämd ut eller hade ett leende på läpparna tenderade spelarna att undvika diskussion med honom, men om domaren inte hade en känsloyttring i ansiktet och i kroppshållningen var spelarna snabba med att börja diskutera situationerna. Det som diskuterades var allt från att det inte fanns tillräckligt antal reservbollar (spelarna fick ju springa långt och hämta bollarna när dessa åkte utanför sidlinjen vilket tydligen inte division 2 spelare var vana vid), till att domaren skulle ha blåst vid en straffsituation som spelarna tyckte var straff (givetvis tyckte endast det ena lagets spelare att det var straff medan det andra lagets spelare tyckte det var skönt med en domare som kunde reglerna).

Samarbetet mellan HD och hans ADs blev väldigt tydligt under min observation. Som en del av teamet fick jag hela tiden känna på den kontakt som fanns mellan HDn och mig som AD. En liten tumme upp, en nick eller bara ett ögonkast som bekräftade att allt var OK kom hela tiden under matchen. För en utomstående hade detta sannolikt varit mycket svårt att se. Jag är av den uppfattningen att det inte varit möjligt för mig att uppfatta alla de signaler som domarteamet sänder sinsemellan om jag stått vid sidan och observerat dem.

[15] Skånes Fotbollsförbund, 2004

5.4 Val av teoretiskt perspektiv

Mitt teoretiska resonemang baserar jag på Erving Goffmans dramaturgiska perspektiv. Anledningen till att jag valt Goffman är att detta perspektiv lämpar sig mycket väl till att beskriva de skeenden som förekommer på fotbollsplanen. Hans resonemang kring det expressiva och kring team passar mycket väl för att analysera fotbollsdomarnas agerande. Domaren spelar en roll i ett spel och Goffmans teorier är väl lämpade att analysera detta framträdande eftersom han använder begrepp som fångar just framträdandet och agerandet i roller och team.
Jag använder mig även av ett konversationsanalytiskt perspekitv[16]. Hur pratar man med en domare för att vinna fördelar eller för att påverka hans beslut? En analys av de konversationer som förs domare emellan och mellan domare och lag. Detta har gjorts av bland annat Jason B Jimerson. Den text jag använt mig av är skriven av Mike Berticelli (1999), tränare för ett amerikanskt fotbollslag (ett ”soccerteam”, inte att förväxla med ett ”footbollteam” som är en annan sport).
Andra perspektiv som jag skulle ha kunnat basera mitt arbete på är bland annat Norbert Elias ”civilisationsteori”[17] som beskriver en historisk förändring där vi går mot mer elaborerade precisa regler.
Ytterligare perspektiv skulle kunna vara att se på ”The production of fairness”[18]. Hur domaren gör för att vara rättvis och därvid visa sin objektivitet för att undvika konflikter och att hans domslut ifrågasätts.
Men mitt val föll som sagt på Erving Goffman eftersom jag tycker att det dramaturgiska perspektivet innehåller många användbara begrepp som team, roll, expressivitet och regioner.

5.5 Genusperspektiv

Fotbollen idag är en sport som båda könen utövar. Idag är det lika självklart för en tjej att spela fotboll som för en kille att göra så. Jag har valt att inte studera och värdera genus alls i mitt arbete. Detta för att jag inte skulle ha möjlighet att göra det rättvisa med den begränsade plats som jag har tillgång till i mitt arbete.

---

[16] Exempelvis Jimerson, sid 317-338, Sept 2001 och Berticelli, December 1999
[17] Nilsson, sid 21, 1993 se även Hammer, 2000, nr 84, sid 75-90
[18] Rains, sid 150-162, June 1984, och Rains, 1982

Jag har också valt att prata om domare i maskulin form. Detta av två skäl, dels det rent praktiska skälet, att skriva han/hon hela tiden känns inte meningsfullt för mig, dels så har jag endast studerat manliga domare eftersom kvinnliga domare, tyvärr, är väldigt sällsynta. I Lunds fotbollsdomarklubb där jag själv är medlem finns till exempel endast två kvinnliga domare. Man kan naturligtvis fråga sig om kvinnliga domare hade inneburit en annan typ av expressiva uttryck och en annan typ av teamsamarbete. Om detta kan jag emellertid ej uttala mig om.

5.6 Goffman och hans teorier.

Erving Goffman (1922-1982) anses ofta vara den sista av de stora tänkarna från ”Chicago”-skolan. Han fick sin Ph.D 1953 och var aktiv vid Berkleley[19]. Det var i Berkley som han utvecklade han sina ”dramaturgiska” teorier. Dessa teorier bygger på teatervärldens begrepp. Begreppen används för att beskriva mänsklig interaktion. I sin bok ”Jaget och maskerna” (1974), som jag använt mig av, presenterar Goffman en ”studie i vardagslivets dramatik”[20]. Boken beskriver och förklarar mänskliga vardagsframträdande. Analysen går in i människors vardagliga interaktion och beskriver människans vardagliga presentation av sig själv. Hur agerar och interagerar människor med varandra för att framställa sig själv och sin egen person i bästa dager?
Boken börjar med en beskrivning av ”framträdanden”. Här förklarar Goffman den rollpresentation som varje människa gör när denne interagerar med andra människor. Begreppen *roll*, *fasad* och *expressivitet* är ledord i detta avsnitt. Med *roll* menar Goffman den mask som vi sätter på oss när vi ska framträda för andra människor.

> De väntas med andra ord tro på att den person de ser framför sig verkligen besitter de egenskaper som han förefaller besitta…[21].

[19] Ritzer, sid 214, 1996
[20] Goffman, 1994
[21] Goffman, sid 25, 1994

Roller spelar vi upp i alla lägen där vi träffar människor som vi inte är helt uppriktiga mot eller i situationer där vi vill dölja negativa fakta om oss själva för vår omgivning och omständigheter som strider mot det som vi framför och visar upp. *Roller* är masker som vi tar på oss i sociala sammanhang för att vi ska passa in i den kontext som vi befinner oss i.

Fasad är ett begrepp som Goffman använder för att definiera situationen och det rum som denna sker i.

> …som fasad beteckna den del av individens framträdande som regelbundet fungerar på ett allmänt och fastställt sätt för att definiera situationen för de personer som observerar framträdandet[22].

Fasaden är den ram som ett framträdande sker i. Den är bunden vid vissa specifika normer som är speciella för just den *roll* som ska visas upp vid ett givet tillfälle. *Fasaden* bär upp den *roll* som den agerande spelar upp för sin omgivning.

Expressiviteten är det som en person gör när han agerar. Olika sätt som han eller hon sänder ut signaler på, hur en individ framställer sig för att nå dom resultat som individen är ute efter. Det *expressiva* kan i många fall bara vara en del av *fasaden*.

> Bristen på synbara symtom skapar problem på det medicinska området. Patienten ser sin sköterska stanna vid sängen intill och prata en liten stund med den patient som ligger där. Han vet inte om hon observerar den andre patientens andhämtning och färgnyanserna i huden. Han tror att hon bara är där och hälsar på…vilket får den att anse att sköterskorna inte är särskilt effektiva…Sköterskorna ´kastar bort tid i onödan´ om de inte rusar omkring hela tiden och gör så påtagliga saker som att sticka sprutor i patienterna[23].

Expressiviteten är alltså viktig i alla lägen för att förstärka de intryck som vi sänder ut. Alla signaler som vi medvetet eller omedvetet sänder ut tolkas av vår omgivning och därför är medvetenheten om dem och kontrollen över dem av yttersta vikt när man vill spela en *roll*. Om de expressiva uttrycken strider mot den *roll* som vi spelar så får det som konsekvens att *rollframställningen* fallerar.

Goffman går sedan vidare i boken och kommer in på vad han kallar för *team*. Här diskuterar Goffman *teamet* och hur *team* bildas och upprätthålls. *Team* beskriver Goffman som:

---

[22] Goffman, sid 28, 1994
[23] Goffman, sid 36, 1994

> …en samling individer som samarbetar i framställningen av en rutin[24].

Goffman definierar fenomenet *team* och ger en utförlig förklaring på när en grupp individer är ett *team*:

> En teammedlem är en individ vars dramaturgiska samarbete man är beroende av för att skapa eller frambesvärja en given definition av situationen[25].

Teamet för Goffman är en grupp individer som har ett gemensamt intresse i sin *rollframställning*. Ett antal *roller* som interagerar i samspel med varandra för att nå ett specifikt resultat. En familj som bjuder på middag, personalen i en skoaffär eller domarna på en fotbollsplan är alla *team* som agerar med varandra mot ett givet mål. Ett begrepp som också introduceras av Goffman i samband med att han definierar *teamet* är *publik*. I de flesta situationer menar Goffman att det finns ett *team* och en *publik*.

> Om vi betraktar en interaktion som en dialog mellan två team kommer det ibland att vara lämpligt att kalla det ena teamet för de agerande och det andra för publiken…och tillfälligt bortse från att också publiken kommer att visa upp ett teamframträdande[26].

När Goffman har definierat *teamet* och dess funktion så visar Goffman på *team* som inte fungerar och på varför dessa *team* krackelerar.

> En självklar sak som måste påpekas i det sammanhanget är att om teamet ska kunna bevara det intryck som har skapats måste det finnas vissa garantier för att ingen individ ges tillfälle att vara med i både teamet och bland publiken[27].

Goffman menar alltså att om *teamet* ska kunna fungera och vara trovärdigt så måste varje *teammedlem* hålla sig till sin *roll* och inte glida in i någon annan *roll* som strider mot *teamframträdandet*.
Goffman går vidare till nästa avsnitt som behandlar något som han kallar för *regioner*. Huvuddragen i detta avsnitt är något som Goffman kallar *bakre* och *främre regioner*.

---

[24] Goffman, sid 75, 1994
[25] Goffman, sid 78, 1994
[26] Goffman, sid 85, 1994
[27] Goffman, sid 86, 1994

Med dessa termer avser Goffman de områden som olika aktörer har tillträde till. På en restaurang till exempel ses salongen och matsalen som en *främre region* till vilken gästerna, dvs *publiken*, har tillträde medan köket ses som en *bakre region* till vilket endast *teamet*, dvs personalen, har tillträde[28].

För denna uppsats aktuella *regioner* är omklädningsrum som *bakre* och spelplanen som *främre region*.

Goffman beskriver i resten av boken olika sätt som *roller* bevaras och hur dessa förvrängs. Intressant i denna del av boken är ett avsnitt som heter *teammaskopi* och som beskriver:

> Varje form av hemlig kommunikation som överförs med försiktighet så att den inte utgör något hot mot den illusion som har skapats[29].

Teammaskopi förekommer i alla *teamframträdande* där deltagarna i *teamet* försöker dölja någonting för *publiken*, exempelvis brister eller fel.

Status är ett annat begrepp av stor vikt i Goffmans bok. *Status* för Goffman skiljer sig inte på något märkbart sätt från andra sociologiska tolkningar av status[30]. *Status* kan vara ekonomiskt, kulturellt eller socialt betingat. *Status* är ofta knuten till socioekonomisk position i samhället.

Teorierna som Goffman presenterar hjälper oss att tolka det dramaturgiska spel som människor spelar upp för varandra i vardagslivet. Min erfarenhet är att Goffmans begrepp lämpar sig mycket väl för att beskriva fotbollsdomarens framställning både på och vid sidan av spelplanen.

[28] Goffman, sid 109, 1994
[29] Goffman, sid 157, 1994
[30] Se bland annat Levin, sid 31-48, Feb 2004 och Fuller och Hannum, sid 1-5, 2004

6. Analys av empirin

6.1 Domararbete som expressivitet av pondus

Intervjuerna inleddes med att jag lät mina informanter berätta om sin bakgrund som domare. Hur länge har de dömt, när började de döma och vilka ambitioner har de haft under sina karriärer. Här blev beskrivningarna väldigt olika eftersom de är i så olika stadier av sin karriär. Den yngre domaren siktar uppåt och är ambitiös i sitt domarskap. Den äldre är även han ambitiös men har sin karriär bakom sig och dömer idag mer pga kärleken till fotbollen. Kärleken till sporten är stor hos båda.

> Ska man klara sin domarroll måste man va motiverad, ha glädje till det man håller på med. När glädjen försvinner och motivationen, då tror jag det är kört.[31]

> A javisst, nu älskar jag det hallå, det är ju som andra spelar fotboll…[32]

I sina svar har båda varit förvånansvärt överens på väldigt många punkter. Svaren har inte skiljt sig nämnvärt från varandra. Båda betonar de känsliga besluten och arbetet i att ge pondus åt domslut.

> … man ska inte komma ut och tro att man är bäst och att det bara är man som till hundra procent bestämmer där ute för det köper aldrig spelarna och då får man aldrig matchen dit till under kontroll liksom.[33]

Intervjuerna har till stor del handlat om domarens roll på planen och utanför planen. Båda var också överens om att man som domare ikläder sig en roll och att man som domare hela tiden agerar som en skådespelare. Goffman styrker också denna tes. Han menar att all social interaktion är ett skådespel som spelas upp.

> Naturligtvis iklär man ju sig en roll som domare när man klär på sig tröjan och går in där. Man är inte precis samma person som utanför…[34]

---

[31] Intervju med äldre domare
[32] Intervju med yngre domare
[33] Intervju med yngre domare
[34] Intervju med yngre domare

> Du ska ha en ram, och det är min ram, sen ska det kunna komma andra saker som är bra att hänga på den ramen, som man tar med sig, det är lite erfarenhet också.[35]

Svårigheterna i intervjuerna har varit att få domarna att sätta fingret på sin expressivitet. Det har inte varit helt enkelt för dem att artikulera exakt hur de agerar på plan utan det har blivit relativt generella svar som givits på mina direkta frågor om hur expressiviteten uttrycks:

> Man måste vara väldigt lyhörd för situationer, man får, jag brukar säg man får ha social kompetens, social kompetens är för mig lite fingertoppskänsla, lite fingertoppskänsla för problemet.[36]

Domaren ska i största utsträckning utstråla pondus och kontroll men vad pondus är var svårt att explicitgöra. Termen ”utstrålar” visar att det handlar om expressivitet.

> Nä det gäller väl att utstråla nån slags naturlig pondus på nåt vi så att man, ömsesidig respekt, man måste ge spelarna respekt för att få respekt[37].

I en intervju påpekas utsattheten, hur man synas av omgivningen. Det krävs mod för att döma fotboll, man måste våga ta obekväma beslut. Man får inte vara rädd och tveka.

> Så man måste ju vara modig, det måste man vara, man måste ju våga ta dom här besluten. Man står i en ganska obekväm roll där inne egentligen[38].

Informanterna diskuterade även olika typer av domarstilar och olika sätt att hantera problem ute på planen. Båda konstaterade att det finns två typer av ”bra” domare. Antingen är en domare ung och lovande eller är man gammal och rutinerad. Det finns även en tredje kategori ansåg intervjupersonerna med domare. Dessa håller dock inte måttet. Dessa pratade vi inte speciellt mycket om. Både mina informanter konstaterade att ålder och rutin är viktigt för en domare.

---

[35] Intervju med äldre domare
[36] Intervju med äldre domare
[37] Intervju med yngre domare
[38] Intervju med yngre domare

> …det behövs ju en viss mängd av mognad för att klara av det för det är ett ansvar man har.[39]

Redan när domaren kommer till en idrottsplats för att döma en match ska han enligt uttalade regler se ordentlig ut med rena och ordentliga vardagskläder. I Allsvenskan och Superettan kommer alltid domarteamet i kostym. ”Stil och profil” är ett ofta förekommande uttryck som används i domarkretsar enligt mina informanter.
Något annat som också kom fram under intervjuerna är den lojalitet som finns som grund för teamsamarbetet inom domarkåren. Man ställer upp för varandra och samarbetar inom teamet för att alla ska fungera så bra som möjligt. Domarna döljer utåt detaljer som skulle kunna framställa dem ofördelaktigt. Äldre domare som kanske inte hinner med i spelvändningar kan många gånger göra bedömningar av exempelvis en offsidesituation utifrån sin rutin och sin förmåga att läsa spelet.

> …spelförståelsen och speluppfattningen mycket, att man vet vad som kommer hända och kan befinna sig rätt[40].

6.2 Domarens expressiva hjälpmedel

6.2.1 Pipan

Redan vid valet av pipa tar domaren ett beslut när det gäller sin framträdande. Med en pipa som har ett kraftig och högt ljud är avsikten att han ska vinna mer respekt och få ökad pondus på planen. Vidare arbetar domaren med sin pipa utefter den situation som han blåser för. Karaktären på situationen är avgörande för om signalen ska vara kraftfullare eller svagare. Vid korrigeringar av inkast eller frisparkar eller vid igångsättning av matchen efter exempelvis mål så använder domaren endast en liten nätt signal för att markera att spelet är igångsatt igen. Vid en frispark på mittplan som inte är av allvarligare karaktär kan han blåsa en signal som är ganska hög men utan eftertryck i signalen. Här för att markera en regelöverträdelse som är bestraffningsbar men som inte är av grövre karaktär. Slutligen kan domaren vid situationer av allvarlig karaktär, situationer där han ska varna eller utvisa en spelare, situationer där spelare

[39] Intervju med yngre domare
[40] Intervju med yngre domare

hamnar i bråk eller helt enkelt tacklar för våldsamt, använda en hög, stark och lång signal med kraftigt eftertryck. Allt för att markera att regelöverträdelsen som begåtts är helt oacceptabel och regelvidrig. Genom sitt sätt att använda pipan, genom sitt sätt att variera sina signaler och kraften med vilket domaren blåser så kan domaren styra och markera den nivå som han lagt på matchen. Spelarna lär sig genom domarens signaler hur domaren ser på situationen och vad som accepteras eller inte. En skicklig domare utnyttjar sin pipa väl för att styra matchen[41].

6.2.2 Korten

Här kommer domarens känsla för spelet och matchen in i bilden. En skicklig domare följer mer matchens karaktär när han delar ut varningar än regelboken:

> … kan jag förebygga det problemet genom att första gången han går in och gör en sån här ful grej så kan jag antingen varna han direkt eller så bara snacka med han…[42].

Det finns självklart situationer där alla domare varnar men det finns mängder av exempel på situationer som taget ur sitt sammanhang är varningsberättigade men som inte leder till varning för att domaren inte känner att det är rätt för just den matchen som domaren dömer. Exempel på detta kan vara en match med mycket fysiskt spel, många närkamper och många man mot man situationer. I sådana matcher kan domaren tillåta lite mer fula tacklingar, lite mer tufft spel än han kan göra i en match av en annan karaktär eftersom spelarna är ”med på” det tuffa spelet. Spelarna kan hantera detta rent mentalt genom att ge och ta tacklingar av likartad karaktär utan att bli arga och utan att tappa humöret. Här spelar domarens känsla för stämningarna på plan stor roll. Den skicklige domaren varnar spelare när det är nödvändigt för matchen. För att en varning ska få effekt bör den delas ut på ett visst sätt. En spelare ska veta att han blir varnad och varför han blir varnad. Ofta brukar domaren efter en situation där en spelare utfört något varningsberättigat ta denna spelare lite avsides och berätta för honom vad han har gjort och varför han får varningen. Sedan visar domaren spelaren det gula kortet. Detta görs öppet inför alla för att visa alla spelare, ledare och publik vem det är som får varningen. Hela denna

[41] Observation genomförd 20 mars, 2004
[42] Intervju med yngre domare

process får som effekt att spelaren blir utsatt för allas granskning. Även domarens agerande synas och bedöms av publiken, dvs andra spelare, ledare och publik. När en spelare ska visas ut så det inte alls säkert att samma procedur tillämpas. Spelaren ska lämna planen och därför ges inte denna spelare samma behandling som en spelare som ska fortsätta att deltaga i matchen. Interaktionen mellan domare och spelaren på planen kommer att upphöra. Spelaren är diskvalificerad och behandlas således därefter. Domaren visar helt sonika det röda kortet. Sedan går domaren ifrån situationen och spelaren får lämna planen. Även denna process av avståndstagande med hjälp av rött kort är synlig inför alla.

6.2.3 Kläderna

Kläderna besitter ett expressivt värde för domaren. När han tar på sig dessa blir han en del av det team som alla domare utgör och får därmed alla dom fördelar och nackdelar som detta innebär. En fördelar t ex är den respekt som man möts med av arrangörer, spelare och ledare för att nämna något. Nackdelar kan eventuellt vara att man förväntas uppträda mer skärpt och engagerat när man har domarkläderna på sig i förhållande till hur man måste uppträda när man har vanliga civila kläder på sig. Domarens klädsel på plan är av en karaktär som ofta är lite stramare än spelarnas. Domartröjor har alltid en krage vilket inte alla spelartröjor har. Detta ger domartröjan ett aningen mer formellt utseende[43]. Traditionellt är domarens färg svart. Detta har dock förändrats i takt med att sponsorer har fått upp ögonen även för domarna. Idag finns det en stor mängd färger på tröjorna som domarna har tillgång till. Detta eftersom sponsorerna har ett intresse i att sälja fler tröjor vilket man ju gör om det finns fler färger än svart. Det finns även en praktisk aspekt på färgvalet också. Det finns svartklädda lag och då är det inte lämpligt om domaren också är svartklädd. Viktigt när vi är inne på frågor om domarnas expressiva utrustning är att den svarta färgen har en allvarsam ton över sig. På samma sätt som prästens eller domstolsdomarens svarta rock skall inge respekt och vördnad är det tänkt att domarens svarta dress ska göra så.

[43] Observation genomförd 20 mars, 2004

6.3 Domarteamet

Teamet diskuterades flitigt och mina båda informanter tryckte på vikten av teamet och att det samarbete som finns i teamet fungerar.

> Teamet är allt. Det är allt för en domare. Man kan ju, i det största så är det ju domaren, huvuddomaren i mitten som har allt ansvar, men han, utan sina assisterande domare så är man ingenting.[44]

> Teamets betydelse är, kan man säg, för att överhuvudtaget reda ut matcherna, för att hinna med, kan man säga att det måste finnas en linje i domarteamet. Huvuddomaren ska dra upp linjen men dom andra i teamet, dom assisterande domarna, ska hjälpa till att dra upp linjerna.[45]

Även när teamet inte fungerar diskuterades och här fanns en vilja att förändra och förbättra, det fanns en självinsikt och en självkritik. Mina informanter underströk dock att det är allas ansvar, dvs alla domares ansva,, att det fungerar och inte bara huvuddomarens.

> När det inte funkar, då brukar man säg då får du knyta näven till mig, nä det kanske inte är ADn som ska knyta näven till HD, det kan, är HD som ska knyta näven till ADn.[46]

Särskilt viktigt för att förstå domarens agerande är att se samspelet med de assisterande domarna. Tillsammans utgör de teamet. Assisterande domarna förväntas hjälpa och stödja domaren i allt han tar sig för från den stund de beträder en idrottsplats till dess att de lämnar den.
Den fasad som domarteamet visar upp bygger till stor del på den uppdelning av status som finns mellan huvuddomaren och dom assisterande domarna. Huvuddomaren är frontfiguren i det spel som spelas upp medan de assisterande är innehavare av biroller.

---

[44] Intervju med yngre domare
[45] Intervju med äldre domare
[46] Intervju med äldre domare

> …när individer träffas för att interagera håller sig var och en av dem till den roll som han har fått sig tilldelad inom ramen för teamets rutin…[47]

Det är huvuddomaren som tar initiativen till vad som ska ske. Denna uppdelning av ansvar börjar redan vid första kontakten som sker mellan domarna via telefon för att planera inför matchen. Det är i regel alltid huvuddomaren som tar kontakt med sina assisterande. Det är han som planerar resan till idrottsplatsen och de tider som ska följas. Vid ankomsten till idrottsplatsen är det huvuddomaren som är den som söker upp och tar initiativ till att prata med ansvarig förening och motståndarlaget om allt från väder och vind till tröjfärger och andra ”matchförutsättningar”[48]. Huvuddomaren bestämmer huruvida teamet har tid med en fika, om man ska känna på gräset först eller om man helt enkelt ska gå direkt till omklädningsrummet för förberedelser inför matchen. I hela det agerande som teamet visar upp mot den publik som iakttar dem så är det huvuddomaren som ikläder sig rollen som den som vet, kan och bestämmer, allt för att upprätthålla huvuddomarens roll just som huvudrollsinnehavare i teamet. Bakom kulisserna när det inte finns någon publik som iakttar domarna så tar man gemensamma beslut om allting som ska ske. Men även i de bakre regionerna har dock huvuddomaren vanligen det slutgiltiga ordet[49]. Anledningen till att huvuddomaren lyfts fram trots att domarna ska agera som ett team är i mångt och mycket traditionsbundet. För inte så länge sedan så var de assisterande domarnas roll mycket mindre. Ett tydligt exempel på att de assisterande domarna har ökat i status och fått större ansvar är att de kallas ”assisterande”. Tidigare så kallades dessa för ”linjemän” och ”linjedomare” och hade i regel som uppgift att endast vinka offside och ”död” boll. Detta ändrades så sent som 1998[50].

> Det kan va en statusgrej där, att man ser på domarteamet på ett lite annorlunda sätt.[51]

I dagens fotboll så ska de assisterande domarna ta ett större ansvar vad gäller det ojusta spelet och det olämpliga uppträdandet[52].

---

[47] Goffman, sid 167, 1994
[48] Skånes Fotbollsförbund, 2004
[49] Observation genomförd 20 mars, 2004
[50] Nilsson, Svenska fotbollförbundet
[51] Intervju med äldre domare
[52] Se ”Spelregler för fotboll”, 2004, regel 6

När domarteamet lämnar de bakre regionerna som omklädningsrummet är för att beträda planen för uppvärmning och inspektion är det huvuddomaren som leder domarteamet in på plan. Detta synliggörs expressivt genom att huvuddomaren går i mitten flankerad av sina assisterande domare. På planen under uppvärmningen värmer domarna ofta upp var för sig på det sätt som bäst passar var och en. Vid kontroll av exempelvis målvakternas tröjfärg är det emellertid i regel huvuddomaren som tar det initiativet och frågar målvakterna om detta. Det är viktigt att huvuddomaren gör detta inför alla då det visar att det är han som är huvuddomare. Det är han som har det slutgiltiga beslutet i sin hand. Vidare är det huvuddomaren som tar beslut om när uppvärmningen är avslutad och det är dags att gå in i omklädningsrummet för de slutgiltiga förberedelserna. Allt detta visas med tydliga gester inför alla.

Domarteamet befinner sig i en ständig teammaskopi. När domarna inte kan avgöra en situation, vem ska ha inkastet till exempel, så går domarna på oskrivna regler. En sådan är att försvarande lag får de inkast som domarna inte kan avgöra vem som var sist på bollen[53].

De gånger då domarna har fel i sin bedömning så står domarna oftast fast vid denna. Genom att agera självsäkert och bestämt försöker domaren utstråla den pondus som gör att spelarna ”köper” beslutet[54]. Detta är något som endast fungerar stundtals och det får sannolikt inte bli allt för frekvent. Om en assisterande domare ständigt gör tvivelaktiga offsideavvinkningar eller kanske rent av gör uppenbart felaktiga sådana kommer detta att drabba hela domarteamets förtroende hos spelarna.

> För dom tror så att är han i mitten dålig så är dom på linjerna också dåliga men så behöver ju inte fallet va och vice versa naturligtvis.[55]

Teamet är alltså beroende av att alla teammedlemmarna agerar med säkerhet och med pondus. Om teamet får problem blir det sannolikt mycket svårt att klara matchen med spelarnas förtroende.

[53] Observation genomförd 20 mars, 2004
[54] Observation genomförd 20 mars, 2004
[55] Intervju med yngre domare

6.3.1 Domarens agerande på plan.

> In the ideal situation, the official won't be noticed. But there are always going to be players and coaches who will stretch the rules and force the official to make his presence felt.[56]

Det sägs att en bra domare ska inte synas, men måste han synas så ska han synas[57].

Under matchen utsätts domarteamet hela tiden för granskning av publiken. I många andra typer av framträdande har publiken en förlåtande inställning[58] och kan ha överseende med eventuella fel. Publiken agerar ”beskyddande” gentemot den eller de som agerar[59]. Men detta är något som en fotbollsdomare, i varje fall på något så när hög nivå inom seriesystemet, inte kan räkna med. Visst händer det att domare gör fel som de erkänner och därmed får viss acceptans. Detta får sannolikt inte ske allt för ofta och felen får inte vara allt för grova, om publiken skall bli förlåtande. I Per Nilssons avhandling citeras en allsvensk spelare:

> Det viktigaste är att domaren inte går ut på planen och tror att han bestämmer över allt liksom. Domaren skall finnas där och han skall döma för det som är ojuste och inte vara någon jävla översittare[60].

För domaren handlar det i mångt och mycket om att kunna visa ödmjukhet inför uppgiften. En domare som vågar erkänna sina brister och fel har en större chans att få sin publik med sig och publiken kommer med större sannolikhet att ha en viss förlåtande inställning.

> Att ta spelarna och alla komplikationer ute på planen på rätt sätt var lika viktigt som att döma rätt – och svårare[61].

Publiken för domarens framträdande förväntar sig att domaren i alla lägen ska vara objektiv och följa reglerna. Ett av många problem med att följa reglerna är emellertid att reglerna har många olika tolkningar. Det är framförallt regel 11 och 12 som

---

[56] Berticelli, december 1999
[57] Intervju med yngre domare
[58] Goffman, sid 201f, 1994
[59] Goffman, sid 201f, 1994
[60] Nilsson, sid 279,1993
[61] Goffman, sid 90, 1994

diskuteras, dvs reglerna gällande ”Offside” och ”Ojust spel och olämpligt uppträdande”. Det som står i regelboken ska så långt som möjligt tillämpas men regler som exempelvis ”fördelsregeln” kan tolkas på olika sätt och tillämpas olika. Alla bedömningar som görs är subjektiva och olika domare har olika tolkningar[62]. Detta leder till att det ofta finns ett visst mått av ambivalens inför domarens beslut. Dessutom har det påvisats ”att många idrottsutövare inom vissa idrotter inte erkänner regelboken som den definitiva gränsdragningen mellan det tillåtna och otillåtna”[63] vilket inte gör uppgiften att döma ”rätt” lättare. Många spelare har alltså inte de skrivna reglerna i åtanke när de spelar utan har egna idéer och föreställningar om hur det ska vara och hur reglerna ska tillämpas. För domaren leder detta till att han kan hamna i situationer där ”…hur domaren än gjort hade det blivit fel ...”[64]. Det som domaren måste göra i dessa lägen för att behålla sin auktoritet är att agera med ett självklart lugn och en säkerhet som inte går att ifrågasätta[65].
Om en domare utstrålar minsta tecken på osäkerhet kommer detta att utnyttjas av spelare och ledare för att vinna fördel. Spelare som känner att en domare inte har full kontroll över en situation eller över matchen kommer i många fall att försöka få domaren mer osäker och stressa honom till misstag som kan gynna det egna laget. Kommentarer som ”domaren ta tag i matchen” eller ”du måste vara konsekvent och döma lika åt båda hållen” förekommer då från spelare[66]. Kommentarerna syftar oftast till att stressa och påverka domaren till att göra misstag. I en artikel i tidsskriften ”Scholastic Coach & Athletic Director” skriven av Mike Berticelli, coach för ett amerikanskt fotbollslag fann jag en konversationsanalytisk text som analyserade hur spelare pratar med domare för att vinna fördelar. Det är från denna artikel jag hämtat de engelska citaten nedan.

> In other words, the only reason to argue with an official is when you want him to give you the next call[67].

Det finns olika sätt som domare reagerar på detta beteende. En del domare reagerar inte alls utan springer vidare utan att kommentera och ta åt sig av de kommentarer

[62] Berticelli, december 1999
[63] Nilsson, sid 18, 1993
[64] Sydsvenska Dagbladet, 4/4 2004
[65] Intervju med yngre domare
[66] Observation genomförd 20 mars, 2004
[67] Berticelli, december 1999

som spelarna fäller. Detta leder ofta till att spelarna tröttnar på att tjata på domaren och därmed rinner det ut i sanden. Exempel på detta kan vara att en spelare blir irriterad över att ett inkast gick till motståndarlaget när han tyckte att inkastet var hans. Då började han gnälla på den assisterande domaren som ignorerade honom fullständigt vilket ledde till att spelaren tröttnade på att tjata om inkastet och spelade vidare[68]. Varför prata med någon som ändå inte svarar och reagerar?

> It is easy to tell when an official is no longer interested in talking to a player. He will simply walk away[69].

En del domare börjar prata med spelarna.

> Some officials will welcome conversations, as long as they are civil and kept brief. In fact, many of the better refs will actually initiate a discussion[70].
>
> Ett vettigt uppträdande, gärna några lugnande ord, från domarnas sida löser oftast spontana situationer[71].

Detta är en svår konst som långt ifrån alla domare behärskar.

> Prata inte så mycket med spelarna, men det kan finnas situationer då man kan bli tvingad till det. Om man gör det ska man göra det med den spelaren, egentligen är där ingen annan som ska få lov att höra det och så ska det gå rätt så snabbt.[72]

Att ge sig in i diskussion med en eller flera spelare är enligt mina informanter farligt för domarens status eftersom han vid en dialog med spelaren blir mer eller mindre tvingad till att åtminstone delvis lyssna på spelarens argument. Då får spelaren en känsla av att hans åsikt är relevant för domaren och kommer sannolikt att fortsätta att försöka diskutera med domaren angående fler och fler domslut. Vidare leder detta till att den distans som finns mellan domare och spelare försvinner.

---

[68] Observation genomförd 20 mars, 2004
[69] Berticelli, december 1999
[70] Berticelli, december 1999
[71] Nilsson, sid 125, 1993
[72] Intervju med äldre domare

> Det ska finnas lite avstånd, men ändå en dialog på planen. Denne spelaren ska ha förstått vad jag har sagt men det ska ändå finnas ett visst avstånd.[73]

Samma sak gäller här också om domare och spelare börjar ta på varandra till exempel med vänliga omklappningar och liknande. Detta leder till att distansen minskar och domaren blir ”en i gänget” och kan därmed behandlas som en sådan. I förlängningen kan denna typ av beröring, laddad med positiv energi få negativa konsekvenser när det ”hettar till”. Det förekommer att spelare knuffar på varandra i olika situationer. Domaren är genom sin auktoritet och sin position mer skyddad mot detta beteende eftersom han inte tillhör något av de två teamen som tävlar på planen. Men om domaren tillåtit att spelarna rört vid honom så finns risken att de även rör vid honom på ett negativt sätt genom att kanske knuffa eller i värsta fall slå till honom eftersom spelaren har förlorat den känsla för distans som funnits från början mellan domaren och spelarna. Detta framkommer tydligt i artikeln av Mike Berticelli:

> Never touch a ref. Nobody should have to be cautioned about this. But I once saw a frustrated player illustrate how an opponent jumped into him--while using the official to demonstrate on. The red card came quickly[74].

Att domaren pratar väldigt mycket med eller har mycket fysisk kontakt med spelare leder till att både spelare och åskådare för en sned bild av de team som finns med i spelet och därmed rubbas det förtroende som finns för domarteamet och dess neutralitet[75].

> En självklar sak som måste påpekas i det sammanhanget är att om teamet ska kunna bevara det intryck som skapats måste det finnas vissa garantier för att ingen individ ges tillfälle att vara med både i teamet och bland publiken[76].

Ett tredje sätt som domare kan reagera på när spelare ”hackar” på domarna är att de låter sig påverkas av spelarnas gnäll. Domaren blir stressad till att göra misstag och gör kanske fler misstag på grund av den stress som misstaget framkallar. Här spelar

---

[73] Intervju med äldre domare
[74] Berticelli, december 1999
[75] Goffman, sid 86, 1994
[76] Goffman, sid 86, 1994

domarens rutin en stor roll. En rutinerad domare har oftast lättare för att hantera pressade situationer.

> Man kan ha nån rutinerad med sig på linjen som kan ta tag i det där liksom och styra upp det i fall man skulle börja tappa lite[77].
>
> IP: Nu har jag ju en liten fördel, jag känner ju så många eller så många känner mig rättare sagt, där har jag ju en liten fördel för dom vet att det är inte lönt.
> I: Är det därför du kan ge dig in i diskussion med dom?
> IP: Jag kan göra det ja.[78]

Domarens agerande på plan är känsligt och sårbart. Om distansen mellan spelarna och domarna minskar, om teammaskopin som domarna befinner sig i blir genomskådad eller om domarna inte klarar av att genom sitt expressiva agerande vinna respekt hos spelarna riskerar domarna att få problem med att kontrollera matchen och leda den i den riktning som de har ambition till att göra.

[77] Intervju med yngre domare
[78] Intervju med äldre domare

7. Sammanfattning

Mitt arbete har inriktat sig på att försöka finna svar på ”Hur agerar domarna för att bli ett team i Goffmans mening?”, ”Vad underlättar teamsamarbetet?” och ”Hur upprätthåller och uttrycker domarna sina roller vid skilda beslut inför publiken?”. Svaren på detta har jag försökt finna genom att intervjua två domare, jag har gjort en deltagandeobservation och jag har slutligen studerat litteratur skriven för och om domare.

Jag tycker att svaren hamnar nära varandra och grundar sig till stor del på upprätthållandet av teammaskopin. Om teamet fungerar i sitt samarbete och i sina roller så agerar domarna som ett team. Det som de rent expressivt gör för att framställa sig som ett team i Goffmans mening är att de framhåller huvuddomarens roll och status genom att ge huvuddomaren chans att agera på och utanför planen. Huvuddomarens agerande präglar teamets agerande och de assisterande domarna hjälper hela tiden huvuddomaren att bevara dennes status gentemot spelare, ledare och publik.

För att underlätta sitt samarbete använder sig domarna av de regler som finns uppställda för domarnas agerande, både skrivna och oskrivna regler. Oskrivna regler kan vara sådana saker som att försvarande lag får inkast där domarna inte är säkra på vems inkast det egentligen är. Sådana små knep ger domarteamet redskap för att snabbt kunna fatta beslut som spelarna kan acceptera eftersom domarna expressivt utstrålar en säkerhet och en pondus.

Domarnas agerande för att uttrycka sina beslut grundar sig som jag ser det på ett uttryck av pondus. För att domarna ska vinna förtroende och respekt måste de agera med pondus som visar deras säkerhet inför den publik som observerar dem. Pondusen uttrycks expressivt genom att domarna agerar självsäkert, lugnt och utnyttjar de fördelar som teamet ger dem. Teamet ger en möjlighet att hela tiden få besluten att verka övertygande eftersom någon i teamet i regel alltid har en position som gör att teammedlemmen, från publiken sett, kan göra rätt bedömning även om det inte alltid är fallet att teammedlemmen gör så.

Litteraturförteckning

Fuller Bruce och Hannum Emily, “Introduction: Inequality across Societies”, Research in Sociology of Education, 2004

Goffman Erving, ”Jaget och maskerna”, Doubleday & Company INC, 1994

Hammer Heike, ”Norbert Elias's Civilization Theory”, Toplum ve Bilim/Science & Society, 2000

"Historia", www.svenskfotboll.se, 2004-04-03

"Hjälpreda för domare inför match", Skånes Fotbollsförbund, 2004

Holme Idar Magne och Krohn Solvang Bernt, ”Forskningsmetodik”, Studentlitteratur, 1991

Berticelli Mike, "How to Talk to the Soccer Official”, Scholastic Coach & Athletic Director, December 1999

Jimerson Jason B, ”A Conversation (Re)Analysis of Fraternal Bonding in the Locker Room”, Sociology of Sport Journal, 2001

Levin Shana, ”Perceived Group Status Differences and the Effects of Gender, Ethnicity, and Religion on Social Dominance Orientation”, Political Psychology, 2004

"Mål tyckte Janne Jönsson - men inte domare Johannesson", Sydsvenska Dagbladet, 4 april, 2004

Nilsson Germund, Svenska Fotbollförbundet, 2004-04-29

Nilsson Per, ”Fotbollen och moralen”, HLS Förlag, 1993

Rains Prue, ”The Production of Fairness: Officiating in the National Hockey League”, Sociology of Sport Journal, 1984

Rains Prue, “The Production of Fairness: The Hidden World of Officiating in the National Hockey League”, International Sociological Association (ISA), 1982

Ritzer George, ”Sociological Theory”, The MacGraw-Hill Companies INC, 1996

Sjöberg Katarina (red.), ”Mer än kalla fakta”, Studentlitteratur, 1999

"Spelregler för fotboll", Svenska Fotbollsförlaget AB, 2002

"Svensk Elitfotboll Guide", Föreningen Svensk Elitfotboll, 2004

Bilaga 1 Begreppsförklaringar

HD – huvuddomare

AD – Assisterande domare

SvFF – Svenska Fotbollsförbundet

SkFF – Skånes Fotbollsförbund

UEFA – Europeiska Fotbollsförbundet

Matchtiden – När det gäller matchtiden så kan denna variera från 30 minuter för ungdomsmatcher till 90 minuter för seniormatcher. Förlängningstid är alltid bestämd av arrangörerna av en cup men för seniorer är denna i regel 30 minuter lång.

Antal domare – I A-lagsfotboll för herrar leds i regel alltid matcherna av ett domarteam bestående av tre domare. När det gäller den stora majoriteten av matcher som spelas, pojk-, flick-, junior-, och dammatcher så är det endast en huvuddomare som dömer. Detta beroende av att det helt enkelt inte finns tillräckligt med domare för att alla matcher ska kunna dömas av tre domare och föreningarna vill inte heller betala för tre domare i alla matcher.

Stegutbildningar - Domarutbildningen består av stegutbildningar. Från steg1 till steg5. Följande står att läsa på SvFFs hemsida:

Utbildningsstegen

Det finns utbildningsprogram för manliga domare, kvinnliga domare, assisterande domare (tidigare linjedomare) samt för kurs- och matchinstruktörerna (de som i sin tur utbildar domare). Förutom de olika utbildningsstegen sker årlig fortbildning.

Steg 1 - Grundutbildning Herr/Dam

Inga krav på förkunskaper. Omfattning: minst 15 timmar vari ingår minst två praktikmatcher (en som domare och en som ass. domare). Distriktsförbundet håller i utbildningen och utfärdar legitimation. Olika ålderskrav och klassificering kan tillämpas i distrikten. Syftet är att man, förutom ungdomsfotboll, ska ha kompetens att döma på följande nivåer: manliga domare - div 6 herr och div 4 dam samt som assisterande i div 4 herrar och div 2 damer; kvinnliga domare - div 4 dam och assisterande div 3 dam. Kan även ge behörighet upp till div 6 herr och assisterande div 4 herr.

Steg 2 - Herr/Dam

Förkunskaper: Steg 1 och lämplighet enl. distriktdomarklubben. Distriktsförbundet ansvarar för utbildningen. Syfte manliga domare: kompetens för div 5 herr och div 2 dam, assisterande i div 3 herr och div 1 dam. Syfte kvinnliga domare: div 3 dam och div 5 herr, assisterande i div 2 dam och div 4 herr.

Steg 3 Herr

Förkunskaper: Steg 2 och lämplighet. Distriktsförbundet ansvarar. Syfte: kompetens för div 4 herr, Allsv dam, assisterande i div 2 herr och Allsv dam.

Steg 3 Dam

Förkunskaper: Steg 2 och lämplighet samt etablerad som div 3-domare. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens för div 2 dam, div 4 herr, assisterande i div 1 dam och div 4 herr.

Steg 4 Herr

Förkunskaper: Steg 3 och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens för div 3 herr och, efter klassificering även div 2 herr.

Steg 4 Dam

Förkunskaper: Steg 3 och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens för div 1 dam och sedermera Allsv dam, div 3 herr, assisterande i Allsv dam och div 3 herr.

Steg 5 Herr
Förkunskaper: Steg 4 och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens som Elitdomare.

Steg 5 Dam
Förkunskaper: Etablerad i Allsv dam och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: förberedande för FIFA-domarskap.

Kurs 4 Assisterande domare
Förkunskaper: Lägst domare div 4 herr och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens för div 1 herr.

Kurs 5 Assisterande domare
Förkunskaper: Lägst domare div 3 herr och lämplighet. SvFF:s domarutskott ansvarar. Syfte: kompetens för Allsv herr.

Bilaga 2 Intervjuguide

Bakgrund
- Varför började döma?
- Egen spelarkarriär?
- Förälder?
- Antal säsonger? Ungdomsdomare tidigare?
- Tänkt på domarskapet och domarrollen? Som förväntat?
- Egna ambitioner och ”förutsättningar”

Domarrollen
- Viktigt för domarrollen
- Viktiga personlighetsdrag
- Egna egenskaper
- Andra domare. Lever upp till idealet?
- Teamet – Betydelsen, samarbetet
- Alla stöpta i samma form?
- Kollegialitet?
- Domare i ”samhället”? Förändring i synsätt?

Expressiviteten
- Objektivitet, Neutralitet
- Lagen, tidigare erfarenheter, rykten
- Ledare/spelare, tidigare erfarenheter, rykten
- Hur uttrycka sig, visa pondus, visa säkerhet
- Att prata eller inte prata med spelare? Faror?
- Erfarenheten